

СКЛАДАННЯ ЗВІТНОСТІ СУБ'ЄКТАМИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ

*Н. В. Скрипник, кандидат економічних наук
Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського
національного торговельно-економічного університету*

Досліджено стан та розвиток малого і середнього підприємництва в Україні та зарубіжних країнах, розглянуто критерії визначення малих і середніх підприємств у національному та зарубіжному законодавстві. Надано рекомендації щодо використання Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) для малих і середніх підприємств.

Малі підприємства, середні підприємства, фінансова звітність, Міжнародні стандарти фінансової звітності для малих і середніх підприємств.

Удосконалення ринкових відносин, тенденція до всесвітньої глобалізації та інтеграції в Україні на сьогодні є одним із основних завдань держави. Однак необхідно відзначити, що одним із найважливіших етапів розвитку ринкових відносин є вивчення, аналіз і практичне використання даних фінансової звітності та бухгалтерського обліку, оскільки вони відображують реальну картину фінансового стану підприємств, як малих і середніх, так і великих. Реформування бухгалтерського обліку, задеклароване Стратегією застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні [5] і стосується всіх суб'єктів господарювання, зокрема й малого підприємництва.

Значення малого та середнього бізнесу в ринкових умовах для розвитку економіки нині доволі суттєве, тому що в умовах сучасної економічної кризи одним із найперспективніших напрямів оздоровлення вітчизняної економіки, наповнення споживчого ринку товарами та створення нових робочих місць є розвиток малого й середнього бізнесу. Ці підприємства мають найбільшу мобільність в умовах мінливої ринкової кон'юнктури та впровадження нових форм господарювання і технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем функціонування й розвитку і малого та середнього підприємництва займалися такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як О. Барановський, Т. Бережний, А. Гринюк, В. Вишневський, І. Дугін, В. Збарський, А. Крисоватий, В. Кобилко, І. Максименко, Р. Рудик, С. Рум'янцева, Дж. Ван Хорн, П. Уілсон, М. Шехова та інші. Проблеми обліку та складання звітності малих підприємств розглядали у своїх працях такі українські науковці, як Ф. Бутинець, В. Леонтьєв, В. Сопко, Л. Сук та інші.

Але, незважаючи на цінність проведених досліджень, дискусійними є питання вибору критеріїв визначення малих та середніх підприємств і майже відсутні напрацювання стосовно можливості й необхідності складання фінансової звітності СМП за міжнародними стандартами.

Мета дослідження – визначення підходів до складання звітності малими та середніми підприємствами за Міжнародними стандартами, визначення перспектив і виявлення наявних проблем.

Методологічну основу дослідження становлять такі методи: метод наукового узагальнення і систематизації та метод критичного аналізу. Результати дослідження й висновки обґрунтовано шляхом комплексного підходу.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні керівництво нашої країни приділяє значну увагу питанням розвитку малих і середніх підприємств (МСП). Відповідно до Закону України від 22.03.2012 № 4618-VI «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [4], основними цілями в даній сфері є:

- створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва;
- забезпечення розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності;
- стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємництва;
- сприяння провадженню суб'єктами малого і середнього підприємництва діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки;
- забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян.

Разом з тим, спостерігається недостатній розвиток цього сектору з огляду на ряд об'єктивних і суб'єктивних причин, головними з яких для вітчизняних підприємців є, по-перше, питання, що стосується визначальних критеріїв для визнання бізнесу малим, і, по-друге, питання про надання пільгового фінансування. Вирішення цих двох основоположних для МСП проблем визначає перспективу подальшого зміцнення позицій ринкової економіки країни в цілому, що робить ці питання найбільш актуальними і пріоритетними напрямками державної політики.

Щоб спрогнозувати ситуацію в майбутньому, необхідно розглянути міжнародні й вітчизняні тенденції, які стосуються становлення та розвитку МСП.

Зважаючи на визначальну роль МСП у світовій економічній системі, у липні 2009 року Рада з Міжнародних стандартів фінансової звітності затвердила окремий комплект бухгалтерських стандартів, призначених для підприємств малого та середнього бізнесу «Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих і середніх підприємств» (International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities) [7].

Враховуючи цей факт, перед державними органами, керівниками підприємств та працівниками бухгалтерських служб постало питання про встановлення меж віднесення підприємств до категорії малих і середніх.

Необхідно відзначити, що Міжнародний стандарт для малих і середніх підприємств вирізняє такі вирішальні критерії віднесення підприємств до даної категорії: вони не є підзвітними громадськості та оприлюднюють фінансові звіти загального призначення для зовнішніх користувачів. Зовнішніми користувачами є, наприклад, власники, що не беруть участь в управлінні підприємством, існуючі та потенційні кредитори, а також кредитно-рейтингові агентства.

Підприємство є підзвітним громадськості, якщо:

а) його боргові інструменти чи інструменти капіталу перебувають в обігу на публічному ринку або воно знаходиться в процесі випуску таких інструментів для обігу на публічному ринку (вітчизняна чи іноземна фондова біржа або позабіржовий ринок, включаючи місцевий та регіональний ринки), або

б) на відповідальному зберіганні у нього знаходяться активи великої групи сторонніх осіб, і таке зберігання є одним з основних видів його діяльності. Це характерно для банків, кредитних спілок, страхових компаній, брокерів/дилерів цінних паперів, взаємних фондів та інвестиційних банків.

У світовій практиці жоден із перелічених вище критеріїв не використовувався як вирішальний чинник віднесення до тієї чи іншої категорії підприємств. На сьогодні існує безліч визначень із різними критеріями віднесення до підприємств малого та середнього бізнесу в тих чи інших країнах, що пов'язано з національними особливостями розвитку економік цих країн. Так, у законодавстві Бельгії основну увагу зосереджено на обмеженні за квантитативним складом працівників (50 осіб); кількість зайнятих на підприємстві є одним зі складових факторів і у Великобританії (50 осіб). Італія, основу економіки якої становлять малі та середні підприємства (приблизно 95 % валового національного доходу) також приймає як конститутивні чинники річний оборот (29,2 млн євро) і кількісну складову трудових ресурсів підприємства (250 осіб) [1].

Щодо країн заходу, то в Сполучених Штатах Америки (США) спостерігається поєднання якісних критеріїв із кількісними: відсутність домінуючого положення на ринку при одночасному виконанні наступної умови – керувати підприємством повинні незалежні власники. Як незмінне доповнення до всього переліченого вище, використовується кількісне обмеження зайнятих на підприємстві працівників. Китай, у свою чергу, як і країни Європейського Союзу (ЄС) віддає перевагу таким категоріям, як кількість зайнятих, річний оборот і вартість активів.

Проте, країни Європейського Союзу (ЄС) також враховують ступінь незалежності підприємства для автоматичного відсіювання компаній, які можуть бути пов'язані з тією чи іншою великою фірмою: порогове значення участі в капіталі або прав голосу, що належать іншому підприємству чи організації, має становити 25 % за деякими винятками [2].

Критерії визначення меж сектору МСП в Україні встановлені Господарським Кодексом та законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», тобто, до суб'єктів малого підприємництва належать фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [3, 4].

Аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок: нині у світі на не досягнуто консенсусу в питанні віднесення підприємств до тієї чи іншої категорії. У поняття «мале і середнє підприємство» одні країни вкладають комбінацію кількісних і якісних критеріїв (Росія, США), інші – ґрунтуються на застосуванні конкретної категорії (Китай, Японія). Об'єктивними факторами таких протилежних підходів, на нашу думку, є різний рівень розвитку економіки і суб'єктивна думка наукових діячів щодо критеріїв віднесення підприємств до категорії малих і середніх [6].

З огляду на викладене вище, ми вважаємо, що на сьогодні відбувається формування критеріальних моделей віднесення господарюючих суб'єктів до категорії малого та середнього бізнесу квантитативного, правового, а також Квант-квалітативного характеру.

Так, квантитативна модель являє собою підхід, в основу якого покладені кількісні критерії віднесення підприємства до тієї чи іншої категорії.

Основоположною базою для правового підходу до визначення категорії підприємства є юридичні норми, яким ті повинні відповідати. Даний підхід передбачений МСФЗ для МСП (IFRS for SMEs), який передбачає, як було зазначено, що обов'язковими критеріями віднесення господарюючих суб'єктів до малих і середніх підприємств є дві умови:

- підприємство не зобов'язане подавати свою фінансову звітність широкому колу користувачів;
- підприємство готує фінансову звітність загального призначення для зовнішніх користувачів.

І, нарешті, Квант-квалітативна модель віднесення являє собою комплексний підхід, за якого спостерігається поєднання як кількісних, так і якісних критеріїв віднесення господарюючих суб'єктів до даної категорії бізнесу. Однак ця модель не використовує критерії правового характеру.

Як було зазначено, в жодній країні світу не використовується правова модель. Таким чином, віднесення підприємств до сектору МСБ за ознаками, затвердженими в нещодавно прийнятих Міжнародних стандартах фінансової звітності для малих і середніх підприємств є недостатньо раціональним у зв'язку з тим, що у світі на сьогодні склалася модель, в якій кількісні критерії мають визначальний характер. І якщо такі країни як ПАР беззастережно прийняли МСФЗ для МСП (IFRS for SMEs), то для країн з розвиненою економікою, де склалася своя система методів регулювання національної економіки, доволі успішно функціонуюча,

ухвалити згаданий стандарт без будь-яких поправок буде доволі проблематично. До того ж, основною перевагою кількісних ознак перед якісними є зручність, доступність і простота їх використання. Ми пропонуємо інтернаціональну класифікаційну модель віднесення господарюючих суб'єктів до категорії малого та середнього бізнесу.

Як альтернативу затвердженням у згаданому стандарті ознакам віднесення до МСП, на нашу думку [7], можна рекомендувати Раді з Міжнародних стандартів фінансової звітності такі критерії: річний оборот (дохід); відсутність домінуючого положення на ринку; кількість зайнятих на підприємстві працівників.

Доцільність цієї пропозиції пояснюється тим, що практично всі МСП світу активно використовують річний оборот і кількість зайнятих на підприємстві як основоположні критерії. Так, основною складовою економічного визначення малої фірми, запропонованої Болтонським комітетом, була відсутність домінуючого положення на ринку. Дане визначення неодноразово піддавалося критиці з боку наукових діячів, які зазначають, що багато малих фірм на практиці досягають більш високої рентабельності, ніж великі підприємства аналогічної галузі. Однак, на нашу думку, нині існує необхідність впровадження цього показника: підприємства, що займають домінуючу позицію на ринку (монополісти) найчастіше є конгломератами, що неприйнятно для категорії малих і середніх підприємств.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, законодавче прийняття запропонованих критеріїв Радою з Міжнародних стандартів фінансової звітності допоможе вирішити проблему уніфікації настільки різних визначень малого та середнього бізнесу.

Щодо України, то на сьогодні перехід на МСФЗ для малих та середніх підприємств (МСФЗ для МСП) є достатньо скрутним, оскільки відсутня законодавча основа для здійснення такого переходу. Процес прийняття МСФЗ для МСП (IFRS for SMEs) є суттєвою проблемою, оскільки він передбачає залучення до процесу адаптації висококваліфікованих фахівців (аналітиків, податкових фахівців, рейтингових агентств, і, перш за все, фахівців у галузі міжнародних стандартів), яких на даний момент в країні недостатньо. Отже, у разі переходу на МСФЗ для МСП (IFRS for SMEs) необхідно вводити курс вивчення даних стандартів у програму навчання майбутніх фахівців, організувати курси з підвищення кваліфікації у цьому напрямі.

Список літератури

1. Гідулян А. Підходи до визначення суб'єктів малого і середнього підприємництва та їх застосування в банківській практиці / А. Гідулян // Вісник НБУ. – Липень 2011. – С. 40–45.
2. Гиниятулин А. Р. Правовое регулирование деятельности субъектов малого и среднего предпринимательства в зарубежных странах [Электронный ресурс] / А. Р. Гиниятулин // Евразийский юридический журнал. – 2012. – № 10 (53). Режим доступа : http://www.eurasialaw.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=3538:-10-53-2012&catid=304:-10-53-2012&Itemid=541. – Загол. с экрана.

3. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] / від 16 січня 2003 року № 436-IV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

4. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : закон України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>. Законодавство України.

5. Про схвалення Стратегії застосування МСФЗ в Україні [Електронний ресурс] / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2007 р. №911-р. – Міністерство фінансів України.

6. Сафина М. Создание малых и средних предприятий в ЕС (на примере Германии) [Электронный ресурс] / М. Сафина, О. Рейберг // Региональный Центр Инноваций и Трансфера Технологий. Некоммерческое партнерство [сайт]. – Режим доступа : <http://www.rcitt.ru/332.file>. – Заголовок с экрана.

7. Federal Small Business Programs and the Small Business Act of 1953 [Electronic resource] // Contract Management – October 2009. – P. 25–48. – Access mode : <http://www.ncmahq.org/files/Articles/CM1009%20-%2024-41.pdf>. – Title from the screen.

Исследовано состояние и развитие малого и среднего предпринимательства в Украине и зарубежных странах, рассмотрены критерии определения малых и средних предприятий в национальном и зарубежном законодательстве. Даны рекомендации по использованию Международных стандартов финансовой отчетности (МСФО) для малых и средних предприятий.

Малые предприятия, средние предприятия, финансовая отчетность, Международные стандарты финансовой отчетности для малых и средних предприятий.

In the article investigated the state and development of small and medium enterprises in Ukraine and foreign countries, considered the criteria definition of small and medium-sized enterprises in the national and foreign legislation. Recommendations on use of International Financial Reporting Standards (IFRS) for small and medium enterprises.

Small businesses, medium-sized enterprises, the financial statements, International Financial Reporting Standards for small and medium enterprises.